

## VÝSKYT AGRESIE PACIENTOV VOČI SESTRÁM – PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI MERACIEHO NÁSTROJA

Martina Lepiešová\*, Juraj Čáp\*, Katarína Žiaková\*, Mária Nemčeková\*\*

\* Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, Ústav ošetrovateľstva

\*\* Vysoká škola v Sládkovičove, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Katedra sociológie a sociálnej psychológie

### Abstract

LEPIEŠOVÁ, M. – ČÁP, J. – ŽIAKOVÁ, K. – NEMČEKOVÁ, M. Incidence of Patient's Aggression against Nurses – Psychometric Properties of Instrument. In *Ošetrovateľstvo: teória, výskum, vzdelávanie* [online], 2012, vol. 2, no. 1, pp. 26–32. Available on: <http://www.osetrovatelstvo.eu/archiv/2012-rocnik-2/cislo-1/vyskyt-agresie-pacientov-voci-sestram-psychometricke-vlastnosti-meracieho-nastroja>.

**Aim:** The paper aims to present psychometric properties of self-rating, self-report instrument of own construction to measure the incidence of patients' aggression against nurses (*Violence and Aggression of Patients Scale – VAPS*). Construction of VAPS was based on literary review and findings of partial research performed in our conditions.

**Method and sample:** The research sample consisted of the nurses from hospitals selected in Žilina region (n = 270). Psychometric analysis was performed from the perspective of reliability analysis by means of determination of Cronbach's alpha, factor analysis and correlation analysis.

**Results:** Within the context of the problem studied 3 common factors were identified in VAPS by factor analysis, i.e., 3 subscales representing concrete forms of aggression: *S – Verbal aggression, T1 – Physical aggression with no use of offensive weapon, T2 – Physical aggression with the use of offensive weapon and contact forms of sexual aggression*. Cronbach's alpha of VAPS was 0.860, in subscale S it was 0.823, in subscale T1 0.850 and in subscale T2 0.664. Within convergent validity evaluation we have found out that subscales mutually correlate from 0.301 to 0.668.

**Conclusions:** Based on the results of psychometric analysis performed in our socio-cultural context, VAPS (and its subscales) is regarded to be incontrovertibly reliable and valid instrument to measure the incidence of patients' aggression against nurses in their professional practice.

**Keywords:** patients' aggression against nurses, forms of aggression, VAPS scale, reliability, construct validity

## ÚVOD

Násilie voči sestram je integrálnym komponentom klinickej ošetrovateľskej praxe sestier všetkých ošetrovateľských disciplín. Nie je novým javom, vždy bolo potenciálnym či aktuálnym rizikom výkonu povolania sestry. To, čo sa v poslednom období očividne mení, je najmä vzrastajúci záujem o túto problematiku (Wells, Bowers, 2002, s. 231). Na Slovensku sa tejto téme dosiaľ nevenovala dostatočná pozornosť, v dôsledku čoho absentuje databáza údajov o rozsahu a závažnosti problému. V tejto súvislosti je potrebné vziať do úvahy skutočnosť, že nedostatočné hlásenie incidentov násillia sestrami nemožno interpretovať ako fakt, že sa nevyskytuje. Výskum v tejto problematike u nás bol doteraz realizovaný ako parciálny výskum (napr. Lepiešová, Nemčeková, 2007; Lepiešová, Vrábová, Nemčeková, 2008; Čerňanová, 2010).

Konceptualizácia, operacionalizácia a empirický výskum výskytu násillia a agresie voči sestram v klinickej ošetrovateľskej praxi sú problematické, o čom svedčí množstvo metodologických problémov a limitácií identifikovaných pri výskume danej problematiky v zahraničí (Farrell, 1997; O'Connell et al., 2000; Rippon, 2000). Pri posudzovaní rozsahu problému vznikajú ťažkosti komparácie výsledkov rôznych štúdií pre metodologické rozdiely medzi nimi.

V snahe minimalizovať problematickú konceptualizáciu a operacionalizáciu pojmu agresia v empirickom výskume sme navrhli škálu vlastnej konštrukcie pre posúdenie výskytu agresie pacientov voči sestram (*Výskyt Agresie Pacientov voči Sestram – VAPS*). VAPS pozostáva z 11 položiek (V1 až V11), ktoré boli formulované na základe literárneho prehľadu (Lepiešová, Nemčeková, 2009) a výsledkov parciálneho výskumu v našich podmienkach (Lepiešová, Nemčeková, 2007; Lepiešová, Vrábová, Nemčeková, 2008). Obsahová validita škály bola podporená posúdením položiek tímom štyroch expertov z vedných odborov ošetrovateľstvo, psychológia a filozofia. Položky predstavujú rôzne formy agresie, pričom sestry majú na 6-stupňovej frekvenčnej škále (1 – nikdy; 2 – zriedka; 3 – občas; 4 – často; 5 – veľmi často; 6 – neustále) odpovedať, ako často sa stali objektom uvedených foriem agresie zo strany pacientov v období posledného roku výkonu ich praxe. Čím vyššie je skóre VAPS, tým

častejší je sestrami udávaný výskyt incidentov agresie zo strany pacientov. V škále sa nepýtame všeobecne na výskyt slovnej alebo telesnej agresie (vrátane ich frekvencie), ale uvádzame konkrétne príklady ich manifestácie (napr. neoprávnené obviňovanie, slovné poznámky sexuálneho charakteru, škrtenie, napadnutie ostrým predmetom, bodnutie, postrelenie a pod.). Takýto prístup sme volili aj v úsilí o konštrukciu validnej a reliabilnej škály, ktorá by mohla byť použitá ako nástroj pre posúdenie výskytu agresie voči sestram v komparatívnych štúdiách aj v medzinárodnom kontexte.

## CIEĽ

Cieľom príspevku je prezentovať psychometrické vlastnosti (sebapozudzovacieho) nástroja vlastnej konštrukcie VAPS.

## SÚBOR

Testovanie VAPS sme realizovali na súbore 270 sestier z vybraných nemocníc – Univerzitná nemocnica Martin, Fakultná nemocnica s poliklinikou Žilina, Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok – fakultná nemocnica, ktoré spĺňali vopred určené inkluzívne kritériá: práca na lôžkovej ošetrovacej jednotke<sup>1</sup> v období minimálne posledných 12 mesiacov; priamy kontakt s pacientmi (pri vedomí) v dospelom veku; ochota a súhlas respondenta so spoluprácou. Priemerný vek sestier bol 39 rokov ( $\pm 9,28$ ), s vekovým rozpätím od 22 do 60 rokov. Dĺžka praxe sa pohybovala od 1 do 42 rokov, s priemerným počtom rokov praxe 18,8 ( $\pm 10,5$ ). Z hľadiska pohlavia mali prevažné zastúpenie v súbore ženy (95,19 %).

## METODIKA

Psychometrická analýza VAPS bola realizovaná z aspektu analýzy spoľahlivosti, faktorovej analýzy a korelačnej analýzy. V rámci spoľahlivosti výskumného nástroja sme zisťovali vnútornú konzistenciu nástroja prostredníctvom výpočtu Cronbachovho alfa koeficientu ( $\alpha_c$ ). Faktorová analýza (extrakcia faktorov, rotácia, interpretácia, pomenovanie) bola na položkových údajoch VAPS realizovaná s cieľom identifikovania redukovaného počtu spoločných faktorov. Na extrakciu faktorov bola použitá centroidová metóda, faktory boli následne rotované normalizovanou varimaxovou rotáciou. Korelačnú analýzu sme realizovali za účelom zistenia konvergentnej validity prostredníctvom výpočtu Pearsonovho korelačného koeficientu. Výsledky boli spracované prostredníctvom MS Excel 2000 a štatistického programu STATISTICA 8.

## ETICKÉ ASPEKTY ŠTÚDIE A KONFLIKT ZÁUJMOV

Súhlas s realizáciou výskumnej štúdie sme získali od Etickej komisie JLF UK v Martine. Autori prehlasujú, že neexistuje konflikt záujmov.

## VÝSLEDKY

V kontexte skúmaného problému – osobnej skúsenosti sestier s jednotlivými formami, resp. incidentmi agresie pacientov pri výkone povolania (sestra objektom agresie), sme z 11 položiek VAPS realizovanou faktorovou analýzou extrahovali 3 spoločné faktory, ako uvádzame v tab. 1.

Tab. 1. Vlastné hodnoty (*eigenvalues*) premenných vo faktoroch VAPS

Faktory VAPS	Vlastná hodnota (eigenvalue)	% celkovej variability	Kumulovaná vlastná hodnota	Kumulovaná celková variabilita
Faktor 1	4,38	39,82	4,38	39,82
Faktor 2	1,11	10,13	5,49	49,95
Faktor 3	0,71	6,44	6,20	56,38

Kumulovaná vlastná hodnota rozptylu extrahovaných faktorov VAPS je 6,20. Tieto tri faktory vysvetľujú 56,38 % variability pôvodných premenných (položiek VAPS) v skúmanom súbore. Rozptyl extrahovaný pomocou faktora 1 je najvyšší (vlastná hodnota 4,38) a tento faktor vysvetľuje aj najväčšiu časť variability premenných (39,82 %). Prínos faktora 2 k objasneniu celkovej variability je 10,13 %, v prípade faktora 3 je to 6,44 %.

Koeficienty nasýtenia jednotlivých premenných VAPS v troch extrahovaných faktoroch (*factor loadings*) 2 uvádzame v tab. 2. Za hranicu významnosti koeficientov nasýtenia premenných v extrahovaných faktoroch sme zvolili hodnotu  $\geq 0,40$ .

**Tab. 2. Koeficienty nasýtenia (factor loadings) premenných VAPS v extrahovaných faktoroch**

VAPS (položky)	Extrahované faktory		
	faktor 1	faktor 2	faktor 3
V1 Ohováranie	0,274	0,120	<b>0,555</b>
V2 Neoprávnené obviňovanie	0,282	0,046	<b>0,728</b>
V3 Verbálny útok – urážky, nadávky	0,520	0,084	<b>0,628</b>
V4 Verbálny útok – zastráňovanie, vyhrážky	0,523	0,180	<b>0,599</b>
V5 Slovné poznámky sexuálneho charakteru	0,144	0,277	<b>0,451</b>
V6 Oplutie, uhryznutie, poškrabanie, štipanie	<b>0,660</b>	0,046	0,356
V7 Strkanie, hodenie predmetov	<b>0,703</b>	0,131	0,300
V8 Facka, úder päšťou, kopnutie	<b>0,780</b>	0,190	0,284
V9 Škrtenie, napadnutie ostrým predmetom, bodnutie, postrelenie	0,464	<b>0,810</b>	-0,054
V10 Telesný kontakt so sexuálnym zámerom (bez fyzického ublíženia)	-0,150	<b>0,628</b>	0,341
V11 Sexuálne napadnutie (vrátane fyzického ublíženia)	0,098	<b>0,493</b>	0,076

Rozptyl extrahovaný pomocou faktora 1 bol 4,38 a jeho prínos k objasneniu celkovej variability 39,82 %. Medzi premenné faktora 1 sme zaradili: oplutie, uhryznutie, poškrabanie, štipanie (V6); strkanie, hodenie predmetov (V7); facku, úder päšťou, kopnutie (V8), pričom všetky sú markerovými premennými 3 faktora 1. Opisujú formy fyzickej agresie s použitím častí tela aktérom agresie, ale bez útočnej zbrane, resp. ide o prejavy brachiálnej agresie (s využitím fyzickej sily), čo môže okrem útočného indikovať aj obranný charakter agresie. Faktor 1 môžeme z tohto aspektu nazvať *Telesná agresia bez použitia útočnej zbrane* (subškála T1).

Extrahovaný faktor 2 v sebe implikuje 3 položky reprezentujúce formy telesnej agresie ofenzívneho, útočného charakteru s použitím útočnej zbrane aktérom agresie vrátane kontaktných foriem sexuálnej agresie – premenné tohto faktora sú: škrtenie, napadnutie ostrým predmetom, bodnutie, postrelenie (V9), telesný kontakt so sexuálnym zámerom (bez fyzického ublíženia – V10), sexuálne napadnutie (vrátane fyzického ublíženia – V11). Markerovou premennou faktora 2 je položka V10. Rozptyl extrahovaný pomocou faktora 2 bol 1,11 a jeho prínos k objasneniu celkovej variability 10,13 %. Faktor 2 sme pomenovali *Telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuálnej agresie* (subškála T2).

Rozptyl extrahovaný pomocou faktora 3 bol 0,71 a jeho prínos k objasneniu celkovej variability 6,44 %. Súvisiace položky v ňom obsiahnuté sa zameriavajú na výskyt inzultujúcich a ofenzívnych slovných foriem agresie zo strany pacientov, z hľadiska intenzity od miernejších po extrémnejšie, konfrontačné formy slovnej agresie vrátane poznámok sexuálneho charakteru reprezentujúcich nekontaktné formy sexuálnej agresie. Premennými tohto faktora sú: ohováranie (V1), neoprávnené obviňovanie (V2), verbálny útok – urážky, nadávky (V3), verbálny útok – zastráňovanie, vyhrážky (V4), slovné poznámky sexuálneho charakteru (V5), pričom markerovou premennou faktora 3 je položka V2. Vzhľadom na uvedené premenné sme tento faktor, ktorý obsahuje 5 položiek, nazvali *Slovná agresia* (subškála S).

Komplexnými premennými 4 VAPS sú položky V3, V4, V9, ktoré dosiahli nami stanovenú hranicu  $\geq 0,40$  súčasne v dvoch extrahovaných faktoroch. Komplexné premenné VAPS sme priradili k faktoru, pri ktorom dosahujú vyššie koeficienty nasýtenia, pričom ich obsah korešponduje s obsahom ostatných premenných v priradenom extrahovanom faktore.

V tabuľke 3 uvádzame konečnú faktorovú štruktúru VAPS. Z aspektu troch identifikovaných subškál (subškála S, T1 a T2) štruktúrujúcej jednotlivé formy agresie pacientov voči sestram pri výkone povolania platí, že čím vyššie je skóre v jednotlivých subškálach VAPS, tým vyšší, častejší výskyt incidentov danej formy agresie zo strany pacientov v období posledného roku výkonu povolania sestry proklamujú.

Tab. 3. Faktorová štruktúra VAPS pre posúdenie výskytu rôznych foriem agresie pacientov voči sestram

Faktory	faktor 1 Telesná agresia bez použitia útočnej zbrane	faktor 2 Telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuál- nej agresie	faktor 3 Slovná agresia
Subškály	T1	T2	S
<b>Cronbachov alfa koeficient (<math>\alpha_c</math>)</b>	0,850	0,664	0,823
<b>Počet položiek</b>	3	3	5
<b>Položky</b>	<b>V6:</b> oplútie, uhryznutie, poškrabanie, štipanie <b>V7:</b> strkanie, hodenie predmetov <b>V8:</b> facka, úder pästou, kopnutie	<b>V9:</b> škrtenie, napadnutie ostrým predmetom, bodnutie, postrelenie <b>V10:</b> telesný kontakt so sexuálnym zámerom (bez fyzického ublíženia) <b>V11:</b> sexuálne napadnutie (vrátane fyzického ublíženia)	<b>V1:</b> ohováranie <b>V2:</b> neoprávnené obviňovanie <b>V3:</b> verbálny útok – urážky, nadávky <b>V4:</b> verbálny útok – zastrahovanie, vyhrážky <b>V5:</b> slovné poznámky sexuálneho charakteru

Spôľahlivosť (reliabilitu) VAPS sme hodnotili z aspektu miery jej vnútornej konzistencie vyjadrujúcej stupeň zhody časti nástroja s celým nástrojom (tab. 3).

Výsledky korelačnej analýzy subškál S, T1 a T2 reprezentujúcich faktory extrahované vo VAPS faktorovou analýzou prezentujeme v tab. 4.

Tab. 4. Korelačná matica VAPS – Pearsonove korelačné koeficienty ( $r$ ) na úrovni subškál

	Subškála S	Subškála T1	Subškála T2	VAPS
<b>Subškála S</b>		0,668*	0,378*	0,301*
<b>Subškála T1</b>			0,946*	0,850*
<b>Subškála T2</b>				0,502*

\* signifikantné korelácie na hladine významnosti 5% ( $p < 0,05$ )

Subškála S koreluje významne so subškálou T1 (0,668\*) – ide o veľkú koreláciu<sup>5</sup>. Stredná korelácia je potvrdená medzi subškálami S a T2 (0,378\*) a subškálami T1 a T2 (0,301\*). Z hľadiska vzťahu a vzájomnej závislosti jednotlivých subškál môžeme konštatovať, že všetky subškály navzájom korelujú štatisticky významne a kladne, čo znamená, že premenné majú tendenciu meniť sa rovnakým smerom.

## DISKUSIA

Vo všeobecnosti platí, že extrahované faktory získané exploratívnou faktorovou analýzou môžeme považovať za jasné, spoľahlivé a relevantné, ak sú splnené nasledovné podmienky: výberový súbor má minimálne 100 respondentov, pomer počtu respondentov k počtu premenných v analyzovanej škále (*subject ratio*) je minimálne 2 : 1 (ideálne 3 : 1), t. j. respondentov je minimálne dvakrát viac ako premenných (položiek škály; Kline, 2000, s. 142, 163). Obidve podmienky boli v prípade nami realizovanej faktorovej analýzy splnené.

Interpretácia faktorov spočíva v posúdení (veľkostí a znamienok) korelácií medzi extrahovanými faktormi a originálnymi premennými (položkami; Rimarčík, 2007, s. 101-105). Cieľom interpretácie faktorovej matice je zoskupiť premenné takým spôsobom, aby faktor, ku ktorému budú priradené, reprezentoval po obsahovej stránke konzistentný celok (Pett, Lackey, Sullivan, 2003, s. 196). Faktorovou analýzou extrahované tri faktory boli základom pomenovania subškál VAPS štruktúrujúcej agresiu voči sestram na jej jednotlivé formy (S – *Slovná agresia*; T1 – *Telesná agresia bez použitia útočnej zbrane*; T2 – *Telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuálnej agresie*). V procese interpretácie extrahovaných faktorov a následného pomenovania subškál vymedzu-

júcich jednotlivé formy agresie sme ich z obsahového hľadiska porovnali s rôznymi definíciami slovnej (verbálnej) a telesnej (fyzickej) agresie s cieľom podpory obsahovej validity VAPS. Extrahované faktory z obsahového hľadiska korešpondovali s nasledovnými definíciami, identifikovanými v celonárodnej tasmánskej štúdiu agresie voči sestram (Farrell et al., 2006, s. 781) na základe literárneho prehľadu a výstupov ohniskových skupín (*focus groups*). Autori uvádzajú, že slovná agresia sa vzťahuje na akúkoľvek formu zlého zaobchádzania, hovorenú alebo nehovorenú, ktorá v objekte zanecháva pocit napadnutia (vlastnej osoby alebo profesie), znehodnotenia (devalvácie) alebo poníženia. Je to komunikácia prostredníctvom slov, tónu hlasu alebo správania, ktoré znevažuje, vyhráža sa, obviňuje, je povýšenecké, nezdvorilé a neslušné k druhým. Výhrážne správanie zahŕňa naznačovanie telesného násillia prostredníctvom verbálnej interakcie (slovného pôsobenia na osobu priamo alebo telefonicky), ale aj telesného postoja, postavenia tela (posturika), ktoré naznačujú hodenie predmetov alebo úder päšťou, avšak následkom nie je fyzický kontakt. Telesná agresia sa vzťahuje na akýkoľvek incident, pri ktorom osoba/objekt zažíva telesný útok (napr. ťapnutie, facka, uhryznutie, odstrčenie, poškrabanie, úder a pod.) alebo sexuálny útok (akýkoľvek násilnícky, nútený telesný kontakt v zmysle neoprávneného dotýkania, maznania a nútenej sexuálnej aktivity vrátane pohlavného styku; Farrell et al., 2006, s. 781). Premenné VAPS v extrahovanom faktore 3 z obsahového hľadiska korešpondovali s uvedenou definíciou slovnej agresie, preto sme danú subškálu pomenovali *S – Slovná agresia*. Premenné v extrahovaných faktoroch 1 a 2 z obsahového hľadiska korešpondovali s definíciou telesnej agresie (zahrňujúc aj fyzický kontakt v zmysle sexuálneho napadnutia), preto oba faktory vymedzujú telesnú agresiu. Obsah premenných priradených k faktoru 1 vymedzuje formy telesnej agresie s použitím častí tela aktérom, t.j. brachiálnu agresiu, bez použitia útočnej zbrane. Bergstrom (1994, podľa Rippon, 2000, s. 453) tieto formy ešte kategorizuje na ľahké formy násillia (napr. odstrčenie, ťahanie za vlasy) a ťažké formy násillia (napr. vrazenie päšťou, kopnutie). V prípade interpretácie a pomenovania extrahovaných faktorov 1 a 2 pri faktorovej analýze VAPS sme sa chceli vyvarovať reflexii závažnosti uvedených skupín prejavov telesnej agresie, nakoľko mieru závažnosti agresívneho aktu považujeme za subjektívnu percepciu samotného objektu agresie. Faktory sme preto pomenovali z aspektu používania resp. nepoužívania útočnej zbrane aktérom agresie a z aspektu začlenenia kontaktných foriem sexuálnej agresie ako *T1 – Telesná agresia bez použitia útočnej zbrane* a *T2 – Telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuálnej agresie*. Subškálu T2 môžeme interpretovať ako reflektujúcu závažnejšie formy telesnej agresie, čo však nepopiera závažnosť foriem agresie reprezentovaných subškálou T1 a subškálou S.

Cronbachov koeficient alfa ( $\alpha_c$ ) VAPS potvrdzuje jej dostatočnú vnútornú konzistenciu, rovnako ako aj v prípade subškál S a T1. Pri hodnotení reliability subškály T2 dosiahol koeficient  $\alpha_c$  hodnotu 0,664. Väčšina výskumníkov deklaruje hodnotu koeficientu reliability 0,7 ako hraničnú, rozlišujúcu nástroje akceptovateľné a neakceptovateľné z hľadiska ich spoľahlivosti. V niektorých prípadoch je akceptovateľná aj hodnota koeficientu reliability medzi 0,5 až 0,6, a to v závislosti od toho, za akým účelom sa nástroj používa. Do úvahy musíme brať to, aký typ rozhodnutí sa realizuje na základe daného nástroja alebo testu (Kerlinger, Lee, 2000, s. 663-664). Ako uvádza Kudlička (2003, s. 239), vo všeobecnosti sa prijíma názor, že hodnota koeficientu reliability testu  $\leq 0,60$  je pre akékoľvek účely nedostatočná. Aj na základe uvedených argumentov môžeme považovať vnútornú konzistenciu subškály T2 za dostatočnú.

Pri hodnotení konštruktivej validity výskumného nástroja sme zisťovali konvergentnú validitu, ktorá je dosiahnutá, ak je jeden indikátor skúmaného konceptu asociovaný s ďalšími, odlišnými indikátormi rovnakého konceptu (Kreidl, 2012). Hodnotenie interkorelačných vzťahov na úrovni subškál VAPS potvrdzuje jej konvergentnú validitu. Uvedomujeme si, že tak ako uvádzajú Ježek, Vaculík, Wortner (2006, s. 7), konštruktívnu validitu akéhokoľvek nástroja nie je možné overiť jedinou výskumnou štúdiou, ale jej vierohodnosť rastie tým, ako ďalšie výskumy prinášajú výsledky podporujúce existenciu ako samotného konštruktú, tak aj spôsobu jeho merania.

## ZÁVER

S cieľom vyhnúť sa niektorým metodologickým problémom výskumu agresie voči sestram (napr. otázna interpretácia a reflexia pojmu agresia, odlišná operacionalizácia pojmu agresia) a získať čo najspoľahlivejšie údaje o výskyte tohto fenoménu, sme navrhli VAPS pre posúdenie výskytu agresie pacientov voči sestram. Na základe prezentovaných výsledkov môžeme VAPS v našom sociálno-kultúrnom kontexte považovať za reliabilný a validný nástroj pre posudzovanie výskytu jednotlivých foriem agresie pacientov voči sestram pri výkone povolania. Použitím takto konštruovanej VAPS vrátane jej jednotlivých subškál S, T1, T2 bude možné zistiť výskyt uvedených troch foriem agresie pacientov voči sestram v rôznom prostredí (pracoviskách/disciplínach, sférach poskytovania ošetrovateľskej starostlivosti a pod.) a presnejšie identifikovať a následne interpretovať výsledky (či už z hľadiska výskytu jednotlivých foriem agresie alebo z hľadiska ich frekvencie).

Odporúčame ďalšie používanie VAPS v rôznom prostredí v rámci porovnávacích štúdií, prípadne i v medzinárodnom kontexte, a to nielen za účelom zberu údajov o výskyte a frekvencii agresie pacientov voči sestram, ale aj s cieľom ďalšieho testovania jej psychometrických vlastností.

Dôkazy o výskyte agresie pacientov voči sestram získané s použitím reliabilného a validného nástroja môžu byť v oblasti manažmentu a riadenia prínosom pri argumentácii požiadaviek etablovať programy prevencie či riešenia tohto problému v klinickej ošetrovateľskej praxi. Podrobnou analýzou výskytu a frekvencie násillia voči sestram môžeme pomôcť k pochopeniu rozsahu tohto problému a k iniciácii špecifických opatrení prevencie resp. riešenia incidentov násillia v tak špecifickom sociálno-kultúrnom prostredí, akým je prostredie zariadení poskytujúcich zdravotnú a sociálnu starostlivosť

<sup>1</sup>Stratifikácia podľa pracovísk: chirurgické disciplíny (23 %), internistické disciplíny (24 %), onkologické a paliatívne pracoviská (13 %), psychiatrické pracoviská (19 %), intenzívna starostlivosť (21 %).

<sup>2</sup>Signifikantné koeficienty nasýtenia premenných, ktoré sme zaradili k príslušným faktorom extrahovaným faktorovou analýzou, vyznačujeme v tab. 2 tučným písmom.

<sup>3</sup>Premenné s vysokým koeficientom nasýtenia (zvyčajne  $-0,6$ ;  $+0,6$ ), ktoré korelujú len s jedným z extrahovaných faktorov, sa nazývajú markerové premenné (*marker variables*) a sú východiskom pre intuitívnu interpretáciu daného faktora, ako aj jeho pomenovanie (Kline, 2000, s. 142; Pett, Lackey, Sullivan, 2003, s. 41).

<sup>4</sup>Premenné s koeficientom nasýtenia nad stanovenú hranicu vo viac ako jednom extrahovanom faktore sa nazývajú komplexné premenné (*complex variables*) (Giles, 2002, s. 130).

<sup>5</sup>Veľkosť korelačných koeficientov sme interpretovali podľa Cohena (1988, s. 481).

## ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- COHEN, J. 1988. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1988. 567 p.
- ČERŇANOVÁ, A. 2010. Agresívny pacient v podmienkach psychiatrického ošetrovateľstva. In *Ošetrovateľský obzor* [online], 2010, roč. 7, č. 3. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: <http://www.osetrovateľsky.herba.sk/3-2010/agresivny-pacient-v-podmienkach-psychiatrickeho-osetrovateľstva>.
- FARRELL, G.A. 1997. Aggression in clinical settings: nurses' views. In *Journal of Advanced Nursing*, 1997, vol. 25, no. 3, pp. 501-508.
- FARRELL, G.A. et al. 2006. Scoping workplace aggression in nursing: findings from an Australian study. In *Journal of Advanced Nursing*, 2006, vol. 55, no. 6, pp. 778-787.
- GILES, D.C. 2002. *Advanced research methods in psychology* [online]. London : Routledge, 2002. 365 p. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: [http://books.google.com/nf/books?id=Yab5MksgqMIC&pg=PA121&hl=sk&source=gbs\\_toc\\_r&cad=4#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/nf/books?id=Yab5MksgqMIC&pg=PA121&hl=sk&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false).
- JEŽEK, S. – VACULÍK, M. – WORTNER, V. 2006. Konštruktová validita. In *Základní pojmy z metodologie psychologie: definice a vysvětlení* [online]. Brno : Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií MU, 2006. 16 s. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: [http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fss/ps06/psy112/Vaculik\\_\\_M.\\_\\_Jezek\\_\\_S.\\_\\_Wortner\\_\\_V.\\_\\_2006\\_\\_-\\_Zakladni\\_pojmy\\_z\\_metodologie.pdf](http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fss/ps06/psy112/Vaculik__M.__Jezek__S.__Wortner__V.__2006__-_Zakladni_pojmy_z_metodologie.pdf).
- KERLINGER, F.N. – LEE, H.B. 2000. *Foundations of Behavioral Research*. Fort Worth : Harcourt, Inc., 2000. 890 p.
- KLINE, P. 2000. *The Handbook of Psychological Testing* [online]. London : Routledge, 2000. 725 p. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: [http://books.google.com/books?id=Im2RxaKaok8C&pg=PR5&hl=sv&source=gbs\\_selected\\_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/books?id=Im2RxaKaok8C&pg=PR5&hl=sv&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false).
- KREIDL, M. 2012. Metody měření reliability a validity. In *Sociologický webzín SOCIOWeb, teorie pro všechny* [online]. Praha : Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=153&lst=106>.
- KUDLIČKA, J. 2003. Reliabilita a validita kvantitatívneho výskumného nástroja merania. In Žiaková, K. et al. *Ošetrovateľstvo teória a vedecký výskum*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 2003, s. 237–240.
- LEPIEŠOVÁ, M. – NEMČEKOVÁ, M. 2007. Sestra ako objekt násillia v zdravotníckych zariadeniach. In *Ošetrovateľstvo teória, výskum a vzdelávanie* [CD-ROM]. Martin : Jesseniova lekárska fakulta UK, 2007, s. 263–277.
- LEPIEŠOVÁ, M. – NEMČEKOVÁ, M. 2009. Metodologické problémy výskumu násillia voči sestram. In *Teória, výskum a vzdelávanie v ošetrovateľstve a v pôrodnej asistencii* [CD-ROM]. Martin : Jesseniova lekárska fakulta UK, 2009, s. 175–185.
- LEPIEŠOVÁ, M. – VRÁBOVÁ, I. – NEMČEKOVÁ, M. 2008. Sestra – objekt násillia v zariadeniach sociálnej starostlivosti. In *Sociokultúrní-právní, ekonomické a politické determinanty v ošetrovateľstvi a porodní asistencii* [CD-ROM]. Olomouc : VUP, 2008, s. 227–239.
- O'CONNELL, B. et al. 2000. Nurses' perceptions of the nature and frequency of aggression in general ward settings and high dependency areas. In *Journal of Clinical Nursing*, 2000, vol. 9, no. 4, pp. 602–610.
- PETT, M.A. – LACKEY, N.R. – SULLIVAN, J.J. 2003. *Making Sense of Factor Analysis. The Use of Factor Analysis for Instru-*

- ment Development in Health Care Research* [online]. Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2003. 346 p. [cit. 2012-02-17]. Dostupné na internete: <http://books.google.sk/books?id=5Jyaa2LQWbQCprintsec=frontcover#v=onepage&q&f=true>.
- RIMARČÍK, M. 2007. *Štatistika pre prax*. Vydané vlastným nákladom, 2007. 200 s.
- RIPPON, T.J. 2000. Aggression and violence in health care professions. In *Journal of Advanced Nursing*, 2000, vol. 31, no. 2, pp. 452–460.
- WELLS, J. – BOWERS, L. 2002. How prevalent is violence towards nurses working in general hospitals in the UK? In *Journal of Advanced Nursing*, 2002, vol. 39, no. 3, pp. 230–240.

## Kontakt

**Mgr. Martina Lepiešová, PhD.**

Ústav ošetrovateľstva JLF UK

Malá Hora 5

036 01 Martin

Slovenská republika

e-mail: [lepiesova@jfmed.uniba.sk](mailto:lepiesova@jfmed.uniba.sk)

**Prijaté:** 17. 2. 2012

**Akceptované:** 7. 3. 2012